

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕТОРИВ

LEGAL MECHANISMS FOR THE IMPLEMENTATION OF GUARANTEES OF THE RIGHTS AND LEGITIMATE INTERESTS OF FOREIGN INVESTORS

Крутько М.А., д.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Державний біотехнологічний університет

Стаття присвячена висвітленню однієї з актуальних теоретико-методологічних проблем господарського та фінансового права щодо механізмів реалізації гарантій прав і законних інтересів іноземних інвесторів на території України. Розвиток інвестиційної діяльності супроводжується низкою проблем, одною з яких є саме створення ефективного механізму державного захисту та забезпечення реалізації гарантій прав і законних інтересів іноземних інвесторів. У чинному законодавстві України наявні норми, що регулюють питання інвестиційної діяльності загалом і захисту прав інвесторів зокрема, проте ці норми на практиці мають суто декларативний характер, що, у свою чергу, зумовлює потребу в удосконаленні правового механізму гарантування прав і законних інтересів іноземних інвесторів. Установлено, що національне законодавство у сфері інвестиційної діяльності нині має досить розгалужений характер і є неструктурованим, що ускладнює його правильне тлумачення, а отже, і застосування. Для вирішення зазначеної проблеми необхідне створення єдиного кодифікованого акта – Інвестиційного кодексу України. Кодекс повинен забезпечити єдине закріплення нормативного базису інвестиційної діяльності, передбачити правові гарантії забезпечення захисту прав інвесторів із закріпленням механізму їх реалізації, а головне передбачити чітку процедуру контролю за дотриманням таких гарантій. Загальна структура викладки положень у Кодексі повинна формуватися на сучасних вимогах чинного національного та міжнародного законодавства. Основним механізмом реалізації гарантій прав іноземних інвесторів є створення спеціалізованої гарантійної установи – посередника між іноземним інвестором і вітчизняним підприємством, яка буде здійснювати перевірку іноземного проекту та платоспроможність вітчизняного підприємства задля пошуку розумного балансу й забезпечення безпечної співпраці.

Ключові слова: правові механізми, гарантії, іноземні інвестори, регулювання інвестиційної діяльності, права іноземних інвесторів.

The article is devoted to the coverage of one of the current theoretical and methodological problems of economic and financial law on the mechanisms of implementation of guarantees of rights and legitimate interests of foreign investors in Ukraine. The development of investment activity is accompanied by a number of problems, one of which is the creation of an effective mechanism of state protection and ensuring the implementation of guarantees of the rights and legitimate interests of foreign investors. In the current legislation of Ukraine there are rules governing investment activities in general and protection of investors' rights in particular, but these rules in practice are purely declarative, which in turn necessitates improved legal mechanism to guarantee the rights and legitimate interests of foreign investors. It is established that the national legislation in the field of investment activity is currently quite extensive and is not structured, which complicates its correct interpretation and, consequently, its application. To solve this problem, it is necessary to create a single codified act – the "Investment Code of Ukraine". The Code should provide a single consolidation of the regulatory framework for investment activities, provide legal guarantees to protect the rights of investors with a mechanism for their implementation, and most importantly provide a clear procedure for monitoring compliance with such guarantees. The general structure of the statement of provisions in the Code should be formed on modern requirements of the current national and international legislation. The main mechanism for implementing guarantees of the rights of foreign investors is the creation of a specialized guarantee institution - an intermediary between a foreign investor and a domestic enterprise, which will inspect a foreign project and the solvency of a domestic enterprise to find a reasonable balance and ensure safe cooperation.

Key words: legal mechanisms, guarantees, foreign investors, regulation of investment activity, rights of foreign investors.

Постановка проблеми. Сьогодні нестабільна економічна ситуація, що склалася в Україні, спонукає державу до залучення міжнародних інвесторів та економічних донорів для притоку іноземних інвестицій. Розвиток інвестиційної діяльності супроводжується низкою проблем, однією з яких є саме створення ефективного механізму державного захисту й забезпечення реалізації гарантій прав і законних інтересів іноземних інвесторів. У чинному законодавстві України наявні норми, що регулюють питання інвестиційної діяльності загалом і захисту прав інвесторів зокрема, проте ці норми на практиці мають суто декларативний характер, що, у свою чергу, зумовлює потребу в удосконаленні правового механізму гарантування прав і законних інтересів іноземних інвесторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковими дослідженнями проблематики реалізації інвестиційної діяльності займалися К.О. Хрімлі, А.В. Журавель, О.І. Поляк, Д.М. Притика, Т.О. Ольхова й інші. Стрімкий розвиток інвестиційних правовідносин і трансформаційні процеси всередині держави зумовлюють потребу в продовженні дослідження цього питання, зокрема приділенні уваги детальному аналізу саме правових механізмів захисту та гарантування реалізації прав і законних інтересів іноземних інвесторів.

Мета статті полягає в аналізі нормативно-правової бази здійснення інвестиційної діяльності в Україні, а також

у напрацюванні ефективного правового механізму реалізації гарантій, прав і законних інтересів іноземних інвесторів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні надходження до державного бюджету України у вигляді податків, зборів тощо не дають змоги повною мірою заповнити прогалини в економіці країни, а тому є доцільним залучення додаткових матеріальних надходжень задля вирішення соціально-економічних проблем. Простими словами, нині Україна просто потребує залучення інвестиційних коштів, що не є можливим без належного правового регулювання основних аспектів інвестиційної діяльності та створення сприятливого інвестиційного клімату в державі. Держава відіграє вирішальну роль в організації інвестиційної діяльності й повинна обґрунтовано формувати державну інвестиційну політику з урахуванням усіх особливостей національної економіки [1, с. 98]. Основним завданням національного нормативно-правового середовища в регулюванні інвестиційної діяльності є захист інтересів держави в частині забезпечення соціально-економічної, фінансової та інвестиційної безпеки, а інтересів іноземних представників-інвесторів – стабільності їхньої діяльності, захисту прав, гарантії свобод і забезпечення нормального процесу фінансово-господарської діяльності.

Обсяг залучених інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, прямо залежить від ефективності реалізації державою покладених на неї завдань у сфері інвестиційної

діяльності, що полягає, зокрема, у законодавчому закріпленні правових гарантій захисту прав іноземних інвесторів. Перш ніж перейти до суті цієї проблематики, необхідно визначитися з поняттям гарантій прав іноземних інвесторів задля більш детального аналізу. Під гарантіями прав іноземних інвесторів розуміється підкріплена силою держави система юридичних засобів та умов, що посилюють права уповноважених суб'єктів (іноземних інвесторів) та обов'язки зобов'язаних суб'єктів правовідносин (держава), які забезпечують їх реалізацію за допомогою особливої процедури [2, с. 171]. Особлива процедура – це набір нормативно-правових, морально-етичних, професійно-ділових, господарських чинників, які здатні сформувати єдиний безпечний механізм гарантування прав і законних інтересів іноземних інвесторів в Україні.

Вітчизняна система державних гарантій захисту іноземних інвестицій забезпечується нормами національного та міжнародного законодавства. Свій початок механізм реалізації гарантій прав іноземних інвесторів у сучасному вигляді бере з 1991 р. – прийняття Закону України «Про інвестиційну діяльність», який закріпив загальні засади здійснення інвестиційної діяльності в Україні та захисту прав інвесторів при реалізації такої діяльності. Двигуном прогресу в цьому питанні стало прийняття спеціального Закону України «Про захист іноземних інвестицій на Україні», який започаткував гарантії прав і законних інтересів іноземних інвесторів у сучасному вигляді й упровадив реальні державні механізми їх забезпечення. Також частину національного законодавства в питаннях захисту інвестиційної діяльності становить ЗУ «Про режим іноземного інвестування» і окремі положення Господарського кодексу України, що містять інвестиційні гарантії. Крім того, Україна також є стороною Вашингтонської конвенції.

До державних гарантій захисту інвестицій належать стабільність умов здійснення інвестиційної діяльності, додержання прав і законних інтересів її суб'єктів; гарантія щодо невтручання в діяльність суб'єктів інвестиційної діяльності державних органів і їх посадових осіб (п. 1 ст. 18 Закону України «Про інвестиційну діяльність» умови договорів, укладених між суб'єктами інвестиційної діяльності, зберігають свою чинність на весь строк дії цих договорів і в разі, коли після їх укладення законодавством встановлено умови, що погіршують становище суб'єктів або обмежують їхні права, якщо вони не дійшли згоди про зміну умов договору); гарантія незастосування дискримінаційних заходів без відшкодування в повному обсязі збитків; інвестиції можуть, а у випадках, передбачених законодавством, мають бути застраховані; гарантія щодо забезпечення захисту інвестицій: держава гарантує захист інвестицій незалежно від форм власності, а також іноземних інвестицій. Захист інвестицій забезпечується законодавством України, а також міжнародними договорами України [3, с. 110].

Однією з основних гарантій правового захисту діяльності іноземних інвесторів в Україні є право на судовий захист своїх прав і законних інтересів як судами України, так і міжнародними судовими й арбітражними інстанціями. У процесі розвитку економіки країни за рахунок залучення іноземних інвестицій і вектором до євроінтеграції дедалі важливішим стає питання захисту іноземних інвестицій не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Україна є державою-членом конвенцій і підписантом багатьох міжнародних договорів, які ратифіковані та є частиною національного законодавства. У розрізі цього іноземні інвестори отримують доволі широкий вибір засобів захисту своїх інтересів у разі виникнення будь-якого роду спорів інвестиційної спрямованості. Найбільш можливим і розповсюдженим є варіант звернення до Європейського суду з прав людини. Конвенція про захист прав та основних положень свобод закріплює керівні принципи й ідеї, спрямовані на ефективний захист прав

людини. Що стосується прав саме іноземних інвесторів, то знаковою є норма статті 1 Протоколу № 1 Конвенції, яка гарантує недоторканність і захист права власності, адже при дослідженні практики Європейського суду з прав людини можна дійти висновку, що самі резонансні та значущі справи були ініційовані саме на підставі цієї норми (Справа «Совтрансавто-Холдинг» проти України).

Особливість системи вирішення спорів у межах СОТ полягає в тому, що передбачено апеляційний розгляд уже винесеного рішення в рамках СОТ. Хоча варто підкреслити, що ініціатива подання заяви на розв'язання спору повинна виходити від держави, отже, інвестор має переконатися уряд своєї держави, що порушення мало місце [4].

Отже, станом на сьогодні, стандартний пакет гарантій для іноземних інвесторів, складається з таких елементів:

- мінімальний стандарт ставлення до іноземних інвесторів. Застосовується один або з комбінація таких стандартів: національний режим – стандарт захисту, відповідно до якого країна-отримувач інвестиції зобов'язується не робити негативного розрізнення між іноземними й національними інвесторами; режим найбільшого сприяння – стандарт захисту, відповідно до якого країна-отримувач інвестиції зобов'язується ставитися до інвестора з конкретної країни не гірше, ніж до інвесторів з інших країн;
- справедливе й неупереджене ставлення – найбільш поширена в міжнародних договорах гарантія щодо захисту інвестицій. Практика розгляду інвестиційних спорів сформувала такий зміст цієї гарантії: забезпечення того, щоб нормальна законна комерційна діяльність іноземного інвестора щодо його інвестиції не ускладнювалася країною-отримувачем інвестиції без належної причини;
- компенсація у випадку експропріації;
- вільний трансфер. Країна-отримувач інвестиції гарантує вільний переказ платежів у зв'язку з інвестицією (виплата доходів, повернення позик тощо) і конвертацію валюти у зв'язку з таким платежем [5].

Цей перелік не є вичерпним, адже трансформаційні та глобалізаційні процеси як усередині країни, так і в міжнародному просторі зумовлюють адаптацію суспільних відносин до реального стану речей у державі. Не є винятком факт стрімкого розвитку інвестиційної діяльності, а тому перед державою стоять нові виклики в плані забезпечення ефективного механізму реалізації гарантій прав і законних інтересів іноземних інвесторів, які б відповідали вимогам сучасності.

На нашу думку, основним недоліком у наявному правовому механізмі реалізації гарантій прав і законних інтересів іноземних інвесторів є відсутність збалансованого, системного й уніфікованого регулювання інвестиційних правовідносин, адже сукупність нормативно-правових актів стосовно регулювання інвестиційної діяльності величезна кількість, що, у свою чергу, породжує відсутність єдності такого правового регулювання, а отже, виникнення прогалів і колізій. Найбільш нагальною та істотною проблемою є неефективність таких норм, тобто їх часто декларативний характер. Також не менш суттєвим недоліком є відсутність спеціалізованого органу, який би виступав державним гарантом забезпечення дотримання прав іноземних інвесторів.

Висновки. Отже, проаналізувавши правову основу реалізації механізму гарантування прав і законних інтересів іноземних інвесторів, можемо дійти до висновку, що нині такий механізм в Україні є неефективним. На нашу думку, основною гарантією забезпечення прав і законних інтересів іноземних інвесторів є стабільна нормативно-правова база регулювання інвестиційної діяльності. Національне законодавство у сфері інвестиційної діяльності нині має досить розгалужений характер і не є структурованим, що ускладнює його правильне тлумачення, а отже, і застосування. Вирішенням цієї проблеми ми вбачаємо створення єдиного кодифікованого акта – Інвестиційного

кодексу України. Кодекс повинен забезпечити єдине закріплення нормативного базису інвестиційної діяльності, передбачити правові гарантії забезпечення захисту прав інвесторів із закріпленням механізму їх реалізації, а головне, передбачити чітку процедуру контролю за дотриманням таких гарантій. Основним механізмом реалізації

гарантій прав іноземних інвесторів ми вбачаємо створення спеціалізованої гарантійної установи – посередника між іноземним інвестором і вітчизняним підприємством, яка буде здійснювати перевірку іноземного проекту та платоспроможність вітчизняного підприємства задля пошуку розумного балансу й забезпечення безпечної співпраці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Журавель А.В. Державні гарантії здійснення інвестиційної діяльності іноземними інвесторами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2016. № 2. С. 98–102.
2. Прилипко С.М. Бойчук Р.П., Глібко С.В. Теоретичні засади правового регулювання інвестування інноваційного розвитку в Україні : монографія. Харків : Право, 2014. 480 с.
3. Поляк О.І. Державні гарантії захисту інвестицій в Україні в умовах членства в СОТ. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 22. С. 109–112.
4. Петров Я. Інвестор – теж людина, або Зменшення інвестиційних ризиків. *Юрист&закон: електронне видання*. 2016. № 37. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009626.
5. Лукашенко М. Інвестиційні гарантії: історія, форми та зміст. *Юридична газета online*. 2017. № 22. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/investiciyni-garantiyi-istoriya-formi-ta-zmist.html>.